

**Комунальний вищий навчальний заклад
«ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»**
21050 м.Вінниця, вул.Грушевського, 13, тел./факс 55-65-60,
E-mail: bil@mail.vinnica.ua

Лабораторія соціальної освіти

тел. 55-65-69

Маляр О.І.,
завідувач лабораторією
соціальної освіти,
кандидат психологічних наук

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Насильство, за визначенням світової спільноти, не лише ставить людину в залежне становище, а й принижує її гідність, наносить шкоду її психічному та фізичному здоров'ю, стає серйозною перепорою у подальшому житті. Захист дітей від жорстокості, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер. У діяльність щодо припинення насильства повинні залучатися працівники правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представники соціальної та педагогічної спільнот, співробітники медичної і психологічної служб. Однак, найчастіше зусилля зі створення ефективної системи профілактики та припинення насильства щодо дітей, надання допомоги жертвам жорстокого поводження розбиваються через перешкоди, з-поміж: відомча обмеженість і міжвідомча роз'єднаність, суб'єктивізм у виборі недержавних організацій для співпраці, відсутність єдиних методичних і системних підходів в організації профілактичної роботи; ігнорування профілактичної спрямованості в роботі з дітьми і сім'єю; відсутність законодавчих норм і правозастосовної практики щодо захисту і реабілітації жертв, що посилюється правовою неписьменністю і недовірою населення до правоохоронних органів, низькими матеріальними статками, що не

дозволяють звертатися за кваліфікованою юридичною допомогою; несформованістю у педагогічних, поліцейських, соціальних, медичних працівників навичок спілкування з жертвою, що веде до приховування або замовчування фактів насильства, особливо за відсутності особистої зацікавленості дорослого в покаранні кривдника і реабілітації постраждалого від насильства; відсутність ефективно діючої і доцільно організованої реабілітаційної системи. Надзвичайно актуальним стає питання підвищення інформованості якнайширшого загалу населення про недопущення будь-яких проявів насильства стосовно дітей та шляхи його подолання [3].

Соціальна профілактика згідно [Закону України](#) "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" - це робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей і молоді та запобігання такому впливу. Завдання соціальної профілактики реалізується у світлі "допомоги для самопомоги" в таких напрямках психосоціальної роботи з дітьми, молоддю та жінками: соціальні дослідження з проблеми; інформаційно просвітницька робота; соціальне навчання молоді; соціальна реклама послуг суб'єктів соціальної роботи; правова освіта дітей та молоді і членів їх сімей з проблем насильства в сім'ї; допомога дітям та молоді у виборі професії, працевлаштуванні; організації волонтерського руху; організація сімейного дозвілля та відпочинку [2].

Робота соціального педагога в освітніх закладах з профілактики насильства має проводитись на таких трьох рівнях:

- Первинна профілактика має бути спрямована на загальну просвіту всіх суб'єктів освітнього процесу. Проводиться інформування щодо жорстокого поводження з дітьми, насильства до дітей, та захисту прав дітей. Така робота проводиться соціальним педагогом із педагогічними працівниками, медичним, технічним персоналом освітнього закладу, учнями та їхніми батьками. До основних завдань первинної профілактики насильства щодо дітей відносять:

1. Підвищення в батьків компетенції; підвищення компетенції щодо раннього розвитку дитини; запровадження програм для підготовки молоді до сімейного життя; комплексні програми для молодого подружжя й тих хто збирається вступити в шлюб; формування усвідомленого батьківства;

2. Розробка профілактичних програм для позакласних годин із запобігання насильства;

3. Введення просвітницьких та освітніх програм для уникнення насильницької поведінки між чоловіками та жінками, а також дітьми та дорослими. Відмова від звичаїв та традицій виховання, які побудовані на диктатурі, фізичних покараннях, не толерантності.

- Вторинна профілактика проводиться соціальним педагогом із дітьми, їхніми сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Така робота спрямована на покращення сімейних відносин, формування позитивного ставлення батьків до дитини, підтримка таких сімей, формування у батьків любові до дітей та гуманного ставлення до них, ознайомлення батьків із відповідальністю за вчинення насильства щодо дитини. Виділяють такі основні завдання вторинної профілактики насильства щодо дітей:

1. Раннє втручання в сім'ї, де відбувається насильство щодо дитини, або уникнення його виникнення в неблагополучній сім'ї;

2. Допомога в подоланні та виявленні чинників, що провокують насильство над дитиною;

3. Патронаж сім'ї, підтримка та соціальний супровід, коли її члени перебувають у складних життєвих обставинах [1].

- Робота соціального педагога на третинному рівні профілактики проводиться із жертвами насилля, вона спрямована на навчання дитини самозахисту [4, с. 33]. До основних завдань третинної профілактики насильства щодо дітей відносять:

1. Негайне кризове втручання та обов'язкове вилучення дитини із середовища де відбувається чи відбулось насильство;

2. Неодмінне та безоплатне надання дитині комплексної допомоги, що стала жертвою насильства;

3. Розробка та функціонування на державному рівні програм, для успішної реабілітації дітей, що стали жертвами насильства.

4. Розробка та функціонування на державному рівні програм для несення відповідальності та покарання особами, що вчинили насильство, в тому числі й над дітьми, враховуючи їхню стать, вік та інші особистісні характеристики [1].

У своїй роботі соціальний педагог щодо профілактики та попередження насильства може використовувати такі інноваційні заходи [3]:

- Тренінги, заняття з елементами тренінгу - це особлива інтерактивна форма навчання, під час якої людина максимально оволодіває новими знаннями, отримує нові навички, переглядає власні цінності та пріоритети, коригує, удосконалює та розвиває певні якості та властивості своєї особистості, обирає для себе такі форми та методи поведінки, які відповідають саме її ситуації та індивідуальності, за темами: "Стоп жорстокому поводженню з дітьми", "Насилля в сім'ї - актуальна проблема сучасного суспільства", "Торгівля людьми - як уберегтися від небезпеки", "Захисти дітей від насильства та жорстокого поводження", "Попередження насильства в сім'ї", "Відкрите та ефективне спілкування. Попередження жорстокого поводження та насильства в сім'ї та молодіжному середовищі".

- Форум-театри - це методика інтерактивної роботи, направлена на вирішення соціальних проблем, коли глядач перетворюється з пасивного на активного співучасника всього, що відбувається, за темами: "Стоп насиллю в сім'ї", "Я - підліток".

- Мозковий штурм, брейн-стормінг - це один із найпопулярніших методів навчання і групової роботи, метод висування творчих ідей у процесі розв'язування проблеми, сеанси якого стимулюють творче мислення, за темами: "Зупинка під назвою життя", "Обережно! Небезпека у соціальних мережах".

- Робота в малих групах дає змогу учням набути навичок, необхідних для спілкування та співпраці. Вона стимулює роботу в команді. Ідеї, вироблені в групі, допомагають учасникам бути корисним одне одному. Висловлювання думок допомагає їм відчутти особисті можливості та зміцнити їх, за темами: "Гендерна політика. Рівні права, рівні можливості", "Батьківське щастя: виховання без насильства", "Насильство та його види".

- Печа-куча - це методологія презентації коротких доповідей, спеціально обмежених за формою і тривалістю, на неформальних конференціях, за темами: "Насильство в сім'ї. Гендерне насильство", "Безконфліктне спілкування з однокласниками".

- Аналіз правових ситуацій - форма роботи, спрямована на традиційне розв'язування задач за заданою проблемою, за темами: "Вчимося протидіяти насиллю", "Скажемо "ні" насильству в шкільному колективі", "Підвищення рівня обізнаності населення щодо сімейного насилля. Нетерпиме ставлення до насильства".

- Дискусії, дискусійні платформи - це форми колективного обговорення, мета яких виявити істину або знайти правильний розв'язок порушеного питання через висловлення власних міркувань та зіставлення поглядів опонентів на проблему. Під час такого обговорення виявляються різні позиції, озвучуються протилежні думки, а емоційно інтелектуальний стимул підштовхує до активного мислення, за темами: "Гендерна нерівність та протидія насильству", "Насильство над жінкою в світовій класиці", "Світ без насильства".

- Дебати - чітко структурований і спеціально організований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми: "Я проти насильства", "Що я знаю про насильство?".

- Рольові ігри - розігрування правової ситуації у ролях. Мета розігрування правової ситуації, за ролями - визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри. Ігри за темами:

"Як не стати жертвою насильства", "Батьківське щастя: виховання без насильства" та ін.

- Відеолекторії - одна з нових форм роботи, що являє собою перегляд та створення фільмів, відеороликів та соціальної реклами, за тематикою: "Жертва", "Якщо я не повернусь", "Домашнє насильство", "Про права людини та правозахисну діяльність в Україні", "Чи знаєш ти права людини?", "Що таке насилля?", "Толерантність" Відповідальне батьківство", "Мій дім - моя фортеця", "Яку поведінку вважати насильницькою?", "Домашнє насильство - це як?".

- Виставки плакатів, фоторобіт, конкурси малюнків, соціальних роликів, арт-інсталяції, марафони листів дітей до батьків, за темами: "Мій улюблений світ - без насильства", "Життя без загроз", "Я проти насилля", "Світ без насильства", "Права дитини в малюнках".

- Флешмоб - це несподівана поява групи людей в заздалегідь запланованому місці. Після закінчення запланованої акції її учасники розчиняються в натовпі перехожих людей, що і викликає ефект раптовості, за темою: "Я проти насильства".

- Воркшоп - це колективний освітній захід, учасники якого отримують нові знання та навички в процесі динамічної групової роботи, за темами: "Кодекс справжнього чоловіка", "Вчимося володіти емоціями", "Вчимося спілкуванню".

- Ток-шоу - отримання навичок публічного виступу та дискусії. У дискусії за цим методом бере участь уся аудиторія, за темами: "Попередження насильства, жорстокості у сім'ї та дитячому колективі", "Дитинство без насильства", "Почуйте серцем голос дитини", "Дитина - основа родини", "Стоп насильству".

- Прес-конференція - метод передбачає отримання навичок публічного виступу та дискусії. Прес-конференція більше орієнтована на протиставлення двох сторін: "господарів" та "запрошеної публіки", - адже останні мають на меті довести слабку компетентність "господарів"

конференції", пропонуючи до їх уваги провокуючі питання, за темами: "Попередження насильства, жорстокості у сім'ї та дитячому колективі", "Дитинство без насильства", "Почуйте серцем голос дитини", "Дитина - основа родини", "Стоп насильству".

- Переговори - метод застосовується для усвідомлення процедури та формування світоглядних переконань учасників у цивілізованому варіанті вирішення спорів, за темами: "Приклади насилля - вплив фільмів на психіку людини", "Прояви жорстокості до дітей як соціальна проблема".

- Мікрофон - метод надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію, за темами: "Проблема жорстокого поводження в сім'ї та шляхи їх вирішення", "Виявлення жертв насильства", "Ознаки дитини, що зазнала насильства", "Види насильства та методи боротьби з ним", "Що робити коли Ви постраждали від насильницьких дій?".

- Бібліомікси - тематичний бібліографічний огляд, до якого включають різноманітні бібліотечні документи: книги, періодичні видання, відео-, кіно-, фоно-, фотодокументи, електронні видання, плакати, посилання на інформаційні ресурси тощо, за темами: "Насильство у сім'ї", "Толерантне ставлення до осіб, що постраждали від домашнього насильства", "Сучасна щаслива сім'я".

- Каравани історій з проблеми насильства - захід, що складається з цікавих історій, пов'язаних з найвідомішими людьми, історичними місцями, традиціями і подіями.

- Квести (від англійського guest - "пошук") - ігрова форма групового виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими гравцями. Мета гри - "розшифрувати" певне місце на обумовленій території (скажімо, на вулицях міста, шкільному подвір'ї чи в музейній залі), виконати на цьому місці певні дії або отримати підказку (інструкцію, код) до виконання наступного завдання, за темою "Профілактика насильства".

- Тематичні просвітницькі тижні, акції - заходи соціального спрямування, метою яких є виховання відповідального ставлення учнів до власного життя із залученням якнайбільшої кількості учасників, за темами: "Не будь байдужим", "16 днів проти насильства".

- Велнес-тренінги (англ. be well - гарне почуття) - захід спрямований на популяризацію здорового способу життя, за темами: "Здорова родина - здоровий Я", "Найцінніший дар життя".

- Геокешинг (geocaching від грец. гео- земля та англ. cache - схов) - гра із застосуванням GPS, яка полягає у знаходженні схову, створених іншими учасниками гри. Основна ідея полягає в тому, що одні гравці готують схов, за допомогою GPS визначають його географічні координати та повідомляють про них в Інтернеті. Інші гравці використовують ці координати і свої GPS-приймачі для пошуку схову, за темою: "Допоможи ближньому".

- Коворкінг (англ. Co-working - спільно працювати) - це модель організації роботи, що характеризується гнучкою організацією робочого простору і прагненням до формування єдиної спільноти та внутрішньої культури учасників, які мають можливість спілкуватися, обмінюватися ідеями та допомагати один одному, за темою: "Як безпечно відстояти свої права".

- Флешбек (англ. Flashback - спогад, зворотний кадр) - прийом, за допомогою якого можна підтримувати рівень інтересу до гри, інструмент для більш повного розкриття характеру і мотивації учасників, за темою: "Історії з минулого".

- Шкільні медіації, медіації однолітків - альтернативна форма вирішення конфліктів за участю третьої нейтральної сторони - медіатора, який допомагає сторонам дійти взаємоприйнятого рішення у конфлікті.

- Методичні брифінги - короткі публічні виступи, на яких учасники певних подій або заходів надають інформацію про поточний перебіг справ, позиції сторін, повідомляють раніше невідомі деталі та відповідають на питання [3].

- Круглі столи, семінарські заняття, конференції, за темами: "Обери життя без насильства і агресії" "Робота "Гарячої лінії" з питань протидії насильства".

- Соціальні диктанти з творчими завданнями - унікальні заходи, призначення яких дослідити рівень правової грамотності учасників.

- Сімейні журнали про права людини та дитини, на шпальтах яких розміщуються матеріали, які б сприяли зміні стереотипів ставлення до дитини у сім'ї, вирішенню питань про узгодження стосунків між дорослими та дітьми в їх русі до демократичних засад мислення та поведінки.

- Оформлення тематичних полиць, щодо попередження насильства в сім'ї та заходів протидії торгівлі людьми, за темами: "Як допомогти, коли тебе про це не просять", "Як володіти собою", "Поради з безпечної поведінки", "Якщо ти зіткнувся з ситуацією насильства", "День проти насильства", "Права дитини", "Інформаційний вплив на молодь", "День проти насильства", "Як долати конфлікти", "Заповіді успішних батьків".

- Організація консультативних пунктів, де всі учасники освітнього процесу можуть отримати консультації практичного психолога, соціального педагога, юриста, де можна провести зустрічі з фахівцями, які здійснюють супровід постраждалих від насильства [3]

Такі колективні форми й методи освітньої роботи охоплюють одночасно велику кількість підлітків та молоді, сприяють створенню позитивного настрою.

Література:

1. Журавель Т.В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько. К.: Академвидав, 2013. С. 85–101.
2. Закон України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" від 21 серпня 2001 року № 2558-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

3. Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 7 грудня 2017 року [№ 2229](#): Додаток до листа Міністерства освіти і науки України 18.05.2018 № 1/11-5480–
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18>
4. Лісова М.С. Попередження та протидія насильству в сім'ї. Київ: Департамент освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), 2015. 92 с.